

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

GREEK
LINGUISTICS '97

PROCEEDINGS OF THE 3rd
INTERNATIONAL CONFERENCE
ON THE GREEK LANGUAGE

ΑΘΗΝΑ 1999
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Περιγραφική γλωσσολογία και γλωσσική πραγματικότητα:
η περιγραφή διαλεκτικών κοινοτήτων

ΜΑΡΙΑΕΝΑ ΚΑΡΥΟΛΑΙΜΟΥ

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Résumé

Dans cette communication je présente et analyse les trois grands pièges de l'approche dialectologique traditionnelle: a. *la vision systématique* du dialecte, b. *la recherche du dialectophone parfait*, c. *les conditions de communication contrôlées*. Ces trois pièges se trouvent étroitement liées et ne peuvent être évitées que si nous intégrons dans notre démarche une approche qui tienne compte des acquis de la sociolinguistique et de l'ethnométhodologie. Particulièrement intéressantes pour notre propos sont les trois notions de *répertoire linguistique*, de *réseau social* et de *d'éventail communicationnel* qui nous aident à déterminer des choix initiaux en fonction des caractéristiques du terrain qui nous intéresse.

0. Εισαγωγή

Στη σημερινή μου ανακοίνωση θα ήθελα να θίξω ορισμένα προβλήματα που προκύπτουν από την περιγραφή διαλεκτικών κοινοτήτων. Θα διερευνήσω, ιδιαίτερα, κατά πόσον υπάρχουν εναλλακτικές, στην παραδοσιακή προσέγγιση, προτάσεις περιγραφής που να μας βοηθούν να περιγράψουμε με περισσότερη ακρίβεια τη γλωσσική πραγματικότητα των διαλεκτικών κοινοτήτων. Η διαλεκτική κοινότητα που θα μας χρησιμεύσει ως κοινότητα αναφοράς είναι η κυπριακή.

1. Οι παγίδες της παραδοσιακής διαλεκτολογικής προσέγγισης

Παρόλο που η διαλεκτολογία, που αναπτύχθηκε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, αποτέλεσε μια νεωτεριστική προσέγγιση των διαλεκτικών φαινομένων σε σχέση με παλαιότερες (ιστορικο-συγκριτική μέθοδος), δεν κατάφερε να προσαρμόσει τις μεθόδους της στις σύγχρονες συνθήκες επικοινωνίας, ούτε να παρακάμψει τις παγίδες της παραδοσιακής γλωσσολογικής προσέγγισης: α. τη *συστηματοποίηση των διαλεκτικών δεδομένων*, β. την *αναζήτηση του τέλει διαλεκτόφωνου*, γ. τη *χρησιμοποίηση ελεγχόμενων συνθηκών επικοινωνίας*. Σε αυτή την αδυναμία της θα έπρεπε, ίσως, να αναζητήσουμε τους λόγους που οδήγησαν στην απώλεια ενδιαφέροντος για αυτό το είδος έρευνας, στο δεύτερο μισό του αιώνα μας.

1.1. Συστηματοποίηση των γλωσσικών δεδομένων.

Η προσπάθεια για συστηματοποίηση των διαλεκτικών δεδομένων, η οργάνωση τους σε σύστημα (μιλάμε για τη διάλεκτο), παραγνωρίζει φαινόμενα όπως είναι η *γλωσσική διακόμανση* και τα *επίπεδα λόγου*, ουσιώδη φαινόμενα που μας βοηθούν να κατανοήσουμε καλύτερα τη λειτουργία του λόγου εν περιστάσει.

Ο διαλεκτόφωνος ομιλητής δεν είναι μονόγλωσσος ομιλητής. Κατ' επέκταση, η διάλεκτος δεν είναι γλωσσικό σύστημα που μπορούμε να απομονώσουμε, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι συνθήκες επικοινωνίας σήμερα. Η ενσωμάτωση των διαλεκτοφώνων σε πολλαπλά κοινωνικά δίκτυα, από τη μια, η ύπαρξη ανοικτών δικτύων επικοινωνίας, από την άλλη, έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία δυναμικών σχημάτων επικοινωνίας όπου ο κάθε ομιλητής έχει τη δυνατότητα να επιλέξει, από ένα ευρύ γλωσσικό φάσμα, τα γλωσσικά μέσα που θα χρησιμοποιήσει για να επικοινωνήσει. Εξάλλου, η αντίληψη πως η διάλεκτος, σε αντίθεση με την κοινή, δεν διαθέτει παρά ένα μόνο υφολογικό επίπεδο, έχει ως συνέπεια να υποτιμάται η διαφοροποιητική δραστηριότητα των ομιλητών, η πιο απλή έκφραση της οποίας είναι η δημιουργία νεολογισμών που χρωματίζουν υφολογικά το λόγο. Ο Σπύρος Μοσχονάς (1996) έδειξε πρόσφατα πως, στην κυπριακή, αυτή η διαδικασία αποτελεί μια δημιουργική δραστηριότητα που αντλεί από τα αποθέματα και εμπνέεται από τα σχήματα του διαλεκτικού λόγου.

Στην Κύπρο, οι αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα -η καθολική και υποχρεωτική εκπαίδευση- και φαινόμενα όπως η αστυφιλία και η μετανάστευση (εσωτερική και εξωτερική) που συντελέστηκαν και εντάθηκαν τις τελευταίες τέσσερις, τουλάχιστον, δεκαετίες, διαφοροποιούν, όχι μόνο τη σχέση ανάμεσα στην κυπριακή διάλεκτο και την κοινή, αλλά και ανάμεσα στις τοπικές ποικιλίες της κυπριακής και την κοινή διαλεκτική ποικιλία έτσι όπως διαμορφώνεται στα αστικά κέντρα.

Η αναγκαστική μετακίνηση του πληθυσμού από το βορρά στο νότο, μετά την τουρκική εισβολή, οδήγησε σε αύξηση της γλωσσικής ομοιομορφίας, που είναι ιδιαίτερα αισθητή στις γλωσσικές χρήσεις της πρώτης και δεύτερης γενιάς προσφύγων που έχουν γεννηθεί στις ελεύθερες περιοχές. Φαίνεται, όμως, ότι η ομοιομορφία αυτή δεν εμποδίζει, την παράλληλη επιβίωση τοπικών στοιχείων από τις βόρειες ποικιλίες της κυπριακής που κληροδοτούν οι παλαιότερες γενιές προσφύγων στα παιδιά τους. Αυτά τα στοιχεία λειτουργούν, εν μέρει, ως δείκτες καταγωγής ή προέλευσης, στο λόγο ορισμένων ομιλητών της νεότερης γενιάς.

1.2. Ο τέλειος διαλεκτόφωνος ομιλητής

Η αντίληψη ότι η διάλεκτος αποτελεί ένα κλειστό πλέγμα γλωσσικών δομών οδηγεί αναπόφευκτα στη δεύτερη παγίδα, την αναζήτηση του τέλειου ομιλητή. Οι διαλεκτολογικές έρευνες επιχειρούν να καταγράψουν και στη συνέχεια να αναλύσουν τις γλωσσικές πραγματώσεις του τέλειου διαλεκτόφωνου, αυτού που οι Trudgill και

Chambers (1990) ονομάζουν NORM, από τα αρχικά των επιθέτων *older rural male*, του υπερήλικα χωρικού που ζει σε ένα κλειστό, συνεκτικό κοινωνικό δίκτυο¹, που δεν του αφήνει οποιαδήποτε περιθώρια τριβής ή επαφής με άλλες κοινωνικές ομάδες, του επιτρέπει, όμως, να διατηρεί «ανέπαφο» από εξωτερικές επιδράσεις το διαλεκτικό ιδίωμά του. Γυναίκες, νέοι, άτομα που χαρακτηρίζονται από γεωγραφική ή κοινωνική κινητικότητα, αστικοί πληθυσμοί, εν γένει, αποκλείονται από πληροφοριοδότες, επειδή πιστεύεται ότι το διαλεκτικό τους ιδίωμα έχει παραφθαρεί λόγω των πολλαπλών επιδράσεων που έχουν δεχθεί.

Η άποψη σύμφωνα με την οποία οι NORM διαθέτουν πιο διευρυμένο ρεπερτόριο από ότι οι γυναίκες, επειδή έχουν τη δυνατότητα εκτεταμένων επαφών με τον κοινωνικό περίγυρο, ευσταθεί μόνο σε σχέση με παραδοσιακές, πατριαρχικές, αυταρχικές κοινωνίες. Πράγματι, οι περιορισμοί που επιβάλλουν οι παραδοσιακοί κοινωνικοί ρόλοι στις γυναίκες, σε συνάρτηση με τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού που χαρακτηρίζουν, συνήθως, το γυναικείο πληθυσμό δυσχεραίνουν -πολλές φορές, μάλιστα, αποκλείουν- τη συμμετοχή τους σε άλλα κοινωνικά δίκτυα εκτός από τα τοπικά, με προφανείς επιπτώσεις για τις γλωσσικές ικανότητές τους. Αυτό, όμως δεν ισχύει για αστικές ή αστικοποιημένες κοινωνίες και, οπωσδήποτε, δεν ισχύει στην περίπτωση της Κύπρου, όπου περισσότερο από το 90% του πληθυσμού είναι, σύμφωνα με τις τελευταίες στατιστικές έρευνες, εγγράμματοι.²

1.3. Ελεγχόμενες συνθήκες επικοινωνίας

Η αναζήτηση του ομιλητή-προτύπου (του τέλειου ομιλητή, όπως προηγουμένως της τέλειας διαλέκτου), συνάδει με το συστηματικό καθορισμό ελεγχόμενων συνθηκών επικοινωνίας (τρίτη παγίδα - τέλειες συνθήκες επικοινωνίας) για συλλογή των διαλεκτικών δεδομένων. Και όταν ακόμη δεν χρησιμοποιείται η μέθοδος του ερωτηματολογίου, όπου οι ρόλοι του ερευνητή και του πληροφορητή είναι αυστηρά προκαθορισμένοι, επιδιώκεται η δημιουργία ενός πλαισίου επικοινωνίας στο οποίο η διάλεκτος να χρησιμοποιείται ως *αποκλειστικός λόγος*. Τέτοιες περιστάσεις επικοινωνίας είναι οι αφηγήσεις παραμυθιών, οι *απαγγελίες παραδοσιακών ποιημάτων ή διστίχων*, που, εκ των πραγμάτων, έχουν τεθεί *εκτός λεκτικού κυκλώματος*³, έχουν χάσει, δηλαδή, την κοινωνική λειτουργία τους για το ευρύτερο σύνολο. Οδηγούμαστε, έτσι, σε αυτό που ο Bernard Lafont ονομάζει *θεαματοποίηση*⁴ (*spectacularisation*) των διαλεκτικών πρακτικών: η διάλεκτος τοποθετείται στο κέντρο της επικοινωνιακής πράξης, η διαλεκτική μορφή γίνεται το μήνυμα της επικοινωνίας, αυτό καθεαυτό - ο διαλεκτόφωνος, όπως ακριβώς ένας ηθοποιός στο θέατρο, παρουσιάζει επί σκηνής τις ικανότητές του να χειρίζεται σωστά τη διάλεκτο.

αποκλειστική επιλογή -και χρησιμοποιώ εδώ τον όρο επιλογή καταχρηστικά, αφού μοναδική γλωσσική δυνατότητα συνεπάγεται απουσία επιλογής- λ. χ. τη διάλεκτο, διαφοροποιείται από μια άλλη κατηγορία που διαθέτει διευρυμένο ρεπερτόριο, τη διάλεκτο και την κοινή, ή ακόμη τη διάλεκτο, την κοινή και μια ξένη γλώσσα.

Η έννοια, λοιπόν, του γλωσσικού ρεπερτορίου έχει δύο λειτουργίες: μια κατηγορική -μας επιτρέπει να ομαδοποιούμε ομιλητές με ίδιες ή παρόμοιες γλωσσικές δυνατότητες- και μια αντιθετική - μας επιτρέπει να αντιπαραθέτουμε τις διάφορες κατηγορίες μεταξύ τους.

Σε κοινωνίες όπου υπάρχουν πολυάριθμα διάχυτα κοινωνικά δίκτυα, τα γλωσσικά ρεπερτόρια τείνουν να είναι ρευστά, μεταβάλλονται, δηλαδή, συνεχώς. Αυτή η ρευστότητα ευνοεί την εμφάνιση φαινομένων που προκύπτουν συνήθως από την επαφή γλωσσών ή γλωσσικών ποικιλιών όπως είναι η εναλλαγή κώδικα, ο δανεισμός, το γλωσσικό συνεχές. Από την άλλη, η πυκνότητα του κοινωνικού δικτύου καθορίζει πόσο ευάλωτο είναι, γλωσσικά, σε εξωτερικές επιδράσεις. Όσο πιο πυκνό είναι, τόσο μεγαλύτερη η εσωτερική συνοχή του και τόσο πιο δύσκολα μπορεί η ομάδα να επηρεαστεί γλωσσικά από ομιλητές που δεν ανήκουν στο ίδιο κοινωνικό δίκτυο.

Η ύπαρξη διάχυτων γλωσσικών ποικιλιών δημιουργεί αμφιβολίες για το κατά πόσο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε όρους όπως *διάλεκτος* και *κοινή*, για να περιγράψουμε τις γλωσσικές χρήσεις στις διαλεκτικές κοινότητες, αντιπαραθέτοντας τη μία στην άλλη, σαν να πρόκειται για συστήματα που ορίζονται και διαχωρίζονται επακριβώς, ακόμη και κατά τη γλωσσική πραγμάτωση. Εφόσον η μεταξύ τους σχέση δεν είναι *a priori* δεδομένη, θα πρέπει, σαν πρώτο βήμα, να την ορίσουμε με αντικειμενικά (δομικά) και υποκειμενικά (στάσεις) κριτήρια.

Το να διαπιστώσουμε το είδος της δομικής σχέσης (βαθμός σύγκλισης ή απόκλισης των δύο ποικιλιών) είναι σημαντικό γιατί αυτό μας βοηθά να καθορίσουμε αν μπορούμε να μιλάμε για *εναλλαγή κωδίκων* ή για *γλωσσική διακύμανση*. Η εναλλαγή κωδίκων προϋποθέτει μέγιστη απόσταση ανάμεσα στις δύο ποικιλίες, αφού θα πρέπει να μπορούμε να αποδώσουμε τα λεκτικά τεμάχια στη μία ή στην άλλη ποικιλία. Αντίθετα, η γλωσσική διακύμανση εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου η διαδικασία σύγκλισης ή προσαρμογής έχει προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι επιλογές του ομιλητή, *διάλεκτος* ή *κοινή*, να παίρνουν τη μορφή επί μέρους πραγματώσεων εναλλακτικών επιλογών που τσποθετούνται σε όλο το μήκος της αλυσίδας του λόγου⁵.

Είναι πιθανό η δομική σχέση ανάμεσα σε διάλεκτο και κοινή να διαφέρει ανάλογα με το γλωσσικό ρεπερτόριο του κάθε ομιλητή και το είδος του κοινωνικού δικτύου στο οποίο ανήκει. Ενώ, δηλαδή, εμφανίζεται με τη μορφή εναλλαγής κωδίκων στις γλωσσικές πραγματώσεις ενός ομιλητή, μπορεί να παίρνει τη μορφή γλωσσικής διακύμανσης στις γλωσσικές πραγματώσεις ενός άλλου. Όταν, όμως, τα κοινωνικά δίκτυα δεν παρουσιάζουν τεράστιες μεταξύ τους διαφορές, θα πρέπει να αναμένουμε ότι η δομική σχέση ανάμεσα σε διάλεκτο και κοινή θα είναι περίπου η ίδια για όλους τους ομιλητές της συγκεκριμένης γλωσσικής κοινότητας.

Φυσικά, η σχέση ανάμεσα σε δύο ποικιλίες δεν καθορίζεται μόνο με γνώμονα αντικειμενικά κριτήρια. Καθορίζεται και υποκειμενικά. Παρόλο που θα ανέμενε κανείς ότι δομική εγγύτητα και υποκειμενική αξιολόγηση θα παρουσίαζαν μια θετική μεταξύ τους σχέση, -η μέγιστη δομική διάκριση θα ισοδυναμούσε με μέγιστη υποκειμενική διάκριση και η ελάχιστη δομική διάκριση με ελάχιστη υποκειμενική διάκριση- φαίνεται ότι στην περίπτωση της κυπριακής κοινότητας, και πιθανόν και σε άλλες περιπτώσεις, αυτά τα δύο είδη αντίληψης λειτουργούν ανεξάρτητα. Αυτό παρέχει τη δυνατότητα, όταν η πρώτη ελαχιστοποιείται, ή δεύτερη να μεγιστοποιείται: ενώ, δηλαδή, η δομική απόσταση ελαττώνεται, η απόσταση που υποκειμενικά τίθεται ανάμεσα στις δύο ποικιλίες διευρύνεται.

Αυτή την αντινομία ανάμεσα σε αντικειμενική και υποκειμενική αντίληψη την εντοπίζει και ο Felix-Lambert Prudent (1981,1982) στις Μικρές Αντίλλες: η δομική σχέση ανάμεσα στην κρεολή και τη γαλλική έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός λεκτικού συνεχούς, οι ομιλητές, όμως, συνεχίζουν να αντιλαμβάνονται τη μεταξύ τους σχέση ως διφυϊκή. Ενώ, δηλαδή, οι γλωσσικές χρήσεις καθιστούν εμφανές πως έχει επέλθει εξομάλυνση των δομικών διαφορών⁶ ανάμεσα στις δύο ποικιλίες, οι ίδιοι οι ομιλητές αντιλαμβάνονται την κρεολή και τη γαλλική σαν δύο ξεχωριστά γλωσσικά σύνολα στα οποία αποδίδουν χωριστές συμβολικές λειτουργίες.

3. Η περιγραφή διαλεκτικών κοινοτήτων: η περίπτωση της κυπριακής κοινότητας

Τα όσα έχουν λεχθεί πιο πάνω μπορούν να μας βοηθήσουν να σκιαγραφήσουμε το πλαίσιο στο οποίο θα κινηθούμε για να περιγράψουμε μια γλωσσική κοινότητα, στην περίπτωσή μας την κυπριακή.

Καταρχάς, είναι, νομίζω, εμφανές ότι ο τρόπος με τον οποίο διαπλέκονται το γλωσσικό ρεπερτόριο, το κοινωνικό δίκτυο και το επικοινωνιακό φάσμα, μας βοηθά να αντιληφθούμε για ποιο λόγο ο πληροφοριοδότης-τύπος των διαλεκτολογικών ερευνών, ο υπερήλικας αγρότης, είναι, συχνά, και μονόγλωσσος ομιλητής: η ηλικία και η φύση της δουλειάς του τον αναγκάζουν να περιορίσει τις επαφές του σε ένα κλειστό, συνεκτικό κοινωνικό δίκτυο που περιλαμβάνει τα μέλη της οικογένειάς του, τους ομήλικους αγρότες και ευάριθμους φίλους. Εξοικειώνεται, λοιπόν, με περιορισμένο αριθμό περιστάσεων επικοινωνίας, πράγμα που εξηγεί γιατί οι γλωσσικές ικανότητές του περιορίζονται.

Σε πολλές διαλεκτικές κοινωνίες, αυτός ο τύπος ομιλητή είναι μάλλον η εξαίρεση παρά ο κανόνας. Αν, συνεπώς, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι να διερευνήσουμε διαλεκτικές πρακτικές που δεν είναι περιθωριακές, θα πρέπει να αφήσουμε κατά μέρος αυτόν τον τύπο ομιλητή και να επιλέξουμε εκείνον που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη γλωσσική κοινότητα που διερευνούμε.

Στην Κύπρο, παρόλη τη γεωγραφική στενότητα, ή, ίσως, εξαιτίας της γεωγραφικής στενότητας, η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα είναι

σημαντική ενώ, παράλληλα, η αντίθεση ανάμεσα στα αστικά κέντρα και την περιφέρεια δεν είναι τεράστια. Ο παραδοσιακός τύπος πληροφοριοδότη (NORM) αποτελεί, για τέτοιου είδους κοινότητες, την εξαίρεση παρά τον κανόνα. Στην Κύπρο σήμερα, ο διαλεκτόφωνος ομιλητής είναι άτομο με γυμνασιακή, τουλάχιστον, μόρφωση που έχει γεννηθεί στην πόλη, έχει μεταναστεύσει σ' αυτήν εδώ και πολλά χρόνια, βρίσκεται σε συνεχή επαφή με τα αστικά κέντρα.⁷ Διαθέτει, άρα, διευρυμένο γλωσσικό ρεπερτόριο.

Ο καθορισμός ενός αντιπροσωπευτικού τύπου ομιλητή για την κυπριακή κοινότητα δεν σημαίνει, φυσικά, πως αποκλείονται όλες οι άλλες κατηγορίες ομιλητών. Απλώς, θέτει θέμα προτεραιότητας σε σχέση με τους στόχους της διαλεκτολογικής έρευνας. Αν η διαλεκτολογική έρευνα επιδιώκει να αποτυπώσει, με τον πιστότερο δυνατό τρόπο, τη γλωσσική πραγματικότητα, η αντιπροσωπευτικότητα είναι απαραίτητη. Αν, αντίθετα, επιδιώκει να καταγράψει τον «υπό εξαφάνιση διαλεκτικό πλούτο», τότε η χρησιμοποίηση παραδοσιακών μεθόδων είναι θεμιτή, ίσως μάλιστα και επιβεβλημένη.

Δεύτερον, θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η διαφοροποιητική δύναμη που ασκούν τα ατομικά κοινωνικά δίκτυα στα γλωσσικά ρεπερτόρια των ομιλητών. Στην Κύπρο διαπιστώνουμε δύο σημαντικές εξελίξεις ως προς αυτό το σημείο: η πρώτη αφορά την καταστροφή των κοινωνικών δικτύων που είχε ως συνέπεια την εξομάλυνση των διαλεκτικών διαφορών, η δεύτερη την εκ θεμελίων τροποποίηση που έχουν υποστεί τα κοινωνικά δίκτυα, εξαιτίας της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των τελευταίων χρόνων. Αυτές οι αλλαγές φαίνεται να μην ευνοούν την ύπαρξη έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων. Θα πρέπει, συνεπώς, να αναμένουμε ότι και οι γλωσσικές διαφορές τόσο ανάμεσα στις τοπικές ποικιλίες και την αστική μορφή της κυπριακής (:), όσο και ανάμεσα σ' αυτήν την τελευταία και την κοινή, θα έχουν ελαχιστοποιηθεί, ή τουλάχιστον θα έχουν μειωθεί σε σχέση με παλαιότερα χρόνια. Φυσικά, είναι δύσκολο να διαπιστώσουμε τις επιπτώσεις που είχε η ρήξη των κοινωνικών δικτύων στις γλωσσικές πρακτικές χωρίς τη διεξαγωγή επί μέρους ερευνών. Θα ήταν, όμως, ενδιαφέρον να διερευνήσουμε αν αυτή η ελαχιστοποίηση των γλωσσικών διαφορών οδηγεί και σε σταθεροποίηση μιας αστικής διαλεκτικής ποικιλίας, πράγμα το οποίο δεν θα ήταν a priori διόλου παράξενο.

Τρίτον, για να αποφύγουμε τη θεαματοποίηση της διαλέκτου που ευνοεί την ενεργοποίηση γλωσσικών τύπων που έχουν παύσει πια να υφίστανται και να αποκτήσουμε μια ακριβέστερη εικόνα των γλωσσικών χρήσεων των Κυπρίων ομιλητών, θα πρέπει να έχουμε πρόσβαση σε πράξεις επικοινωνίας που εγγράφονται στο λεκτικό κύκλωμα της κοινότητας, που αποτελούν μέρος της καθημερινής ζωής. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να εγκαταλείψουμε τις τυποποιημένες πράξεις επικοινωνίας και να ανακαλύψουμε τις περιστάσεις εκείνες που θα μας επιτρέψουν να καταγράψουμε το λόγο εν περιστάσει.

Οι τρεις έννοιες, γλωσσικό ρεπερτόριο, κοινωνικό δίκτυο και επικοινωνιακό φάσμα και ο τρόπος με τον οποίο διαπλέκονται, μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε και να απενεργοποιήσουμε τις παγίδες της παραδοσιακής διαλεκτολογικής προσέγγισης. Σε πρακτικό επίπεδο, μας επιτρέπουν να θέσουμε τις ελάχιστες προϋποθέσεις για μια δυναμική περιγραφή των διαλεκτικών κοινοτήτων, ιδιαίτερα, όσον αφορά την αντιπροσωπευτικότητα του ανθρώπινου δείγματος που επιλέγουμε του γλωσσικού δείγματος που συλλέγουμε. Σε θεωρητικό επίπεδο, μας βοηθούν να διατυπώσουμε υποθέσεις εργασίας τις οποίες η ανάλυση των διαλεκτικών δεδομένων θα επιβεβαιώσει ή θα διαψεύσει.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Για την έννοια του κοινωνικού δικτύου βλ. L. Milroy, 1980, L. Milroy, 1987 και J. Milroy, 1992,
- ² *Statistical Abstract*, 1997, Υπουργείο Οικονομικών, Λευκωσία.
- ³ Δανείζομαι τις έννοιες της γλωσσικής πραγμάτωσης ή λεκτικής πράξης εκτός λεκτικού κυκλώματος και της θεαματοποίησης από τις έρευνες του B. Lafont σε σχέση με την μειονοτικοποίηση (minorisation) της οξιτανικής γλώσσας στη Γαλλία.
- ⁴ Με τους όρους διάχυτο και εστιασμένο μεταφράζω τους όρους diffused και focused των R. LePage και A. Tabouret-Keller, 1985. Βλ. επίσης Π. Ντάλτας, 1997.
- ⁵ Από όλα τα διαλεκτικά στοιχεία, εκείνο που φαίνεται να υποχωρεί τελευταίο, είναι η προσωδία. Αυτό είναι πρόδηλο όταν εξετάσουμε το λόγο φυσικών ομιλητών της κυπριακής που έχουν ζήσει πολλά χρόνια στην Ελλάδα και έχουν υιοθετήσει, σε μεγάλο βαθμό, τις αρθρωτικές συνήθειες των Ελλήνων ομιλητών. Παρόλο που έχουν αποβάλει τα περισσότερα λεξιλογικά, φωνητικά και συντακτικά διαλεκτικά στοιχεία, η επιτόνιση αρκεί μερικές φορές για να τους αναγνωρίσουμε. Σ' αυτό το συμπέρασμα οδηγούν και μελέτες που έχουν γίνει σε ορισμένες ποικιλίες της ιαπωνική στην περιοχή της Τσουρούκα: ενώ οι ομιλητές δεν μπορούν πλέον να χαρακτηριστούν διαλεκτόφωνοι γιατί σε κανένα γλωσσικό επίπεδο δεν διαφοροποιούνται από τους μη-διαλεκτόφωνους Ιάπωνες, αναγνωρίζονται ως πρώην διαλεκτόφωνοι εξαιτίας προσωδιακών ιδιομορφιών που δεν έχουν ακόμη αποβάλει. Βλ. Chambers, 1995.
- ⁶ Τη σημασία της υποκειμενικής αντίληψης και το σημαντικότερο ρόλο που διαδραματίζουν οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των ομιλητών στον καθορισμό της ομοιότητας ή διαφορετικότητας των γλωσσικών ποικιλιών υπογράμμισε πρόσφατα και ο Louis-Jean Calvet, 1997.
- ⁷ Constantinou St. 1994-95.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Calvet L.-J., 1997: "Quand les représentations linguistiques inventent les langues". Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο "Ισχυρές" - "Ασθενείς" Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. 26-28 Μαρτίου 1997. Θεσσαλονίκη.
- Chambers J. & P. Trudgill 1990 (5th ed.): *Dialectology* (Cambridge: Cambridge University Press).
- _____ 1995: *Sociolinguistics Today: Linguistic Variation and its Social Significance* (Oxford/Cambridge: Blackwell).
- Constantinou St. 1994-95: "The Changing Spatial Aspects of the Population of Cyprus". *Modern Greek Studies Yearbook 10/11*, 205-231.

- Lafont R. 1980a: "La spectacularisation de l'occitanophonie dans l'espace sociolinguistique: la fonction du retour". *Lengas* 7, 71-77.
- _____ 1980b: "Stereotypes dans l'enquete sociolinguistique". *Lengas* 7, 79-85.
- LePage R. & A. Tabouret-Keller 1985: *Acts of Identity* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Milroy J. 1992: *Linguistic Variation* (London: Blackwell).
- _____ 1980: *Language and Social Networks* (Oxford: Blackwell).
- _____ 1987: *Observing and Analysing Natural Data* (Oxford: Blackwell).
- Μοσχονάς Σ. 1996: "Και διζωνική και ένωση: κυπριακή και κοινή στην Κύπρο". *Λαϊκό Πανεπιστήμιο*. Λευκωσία. 21 Μαΐου 1997.
- Ντάλτας Π. 1997: *Κοινωνιογλωσσική μεταβλητότητα* (Αθήνα: Επικαιρότητα).
- Prudent F.-L. 1981: "Diglossie et interlecte". *Langages* 61, 13-35.
- _____ 1982: "Les Petites Antilles presentent-elles une situation de diglossie?" *Cahiers de Linguistique Sociale* 4-5, 24-40.
- Schiffman H. 1996: *Linguistic Culture and Language Policy* (London: Routledge).